

O. F. S. A. = Ordinis Egressus Sancti
Augustini.

JOSEPHI

DURAM

THEOLOGI CONIMBRICENSIS

O. E. S. A.

PRO ANNUA STUDIORUM

INSTAURATIONE

ORATIO

PERAMBULANTEM me sæpenumero, VIRI ACADEMICI, & antiqua Lusitanorum Oppida pervisentem, cum in superba maiorum nostrorum monumenta incidissem, templa, turres, arces, palatia, mausulea, mirum, quantus animo de veteri Lusitanorum gloria stupor incessit.

Intuebar enim, et cogitatione defixus mirabar confectas ALPHONSI PRIMI ævo basilicas Olisipone, Conimbricæ, Alcobatiæ maximas & pulcherrimo artis opere elaboratas: JOANNIS item PRIMI atque EMMANUELIS MAGNI immensas ad tropæum victoriæ molitiones; Cenotaphia Regum sumtu atque arte miranda: Ut multa quidem atque permagna cum jactent Itali vetusta ædificiorum miracula; maiora tamen,

tamen , atque istis fortasse paria non ostendant. (1)

Ergo ne (mecum enim ipse stupens aiebam) ista nostri? Parva scilicet illa Lusitanorum manus, quæ ALPHONSO Duce, Arabas Lusitaniæ ea tempestate inquilinos, vel pugnando expulit, vel sub jugum missos repressit; pauci illi, inquam, numero homines, uti armorum laude multum, ita minus (ut arbitrè) artium atque Sapientiæ laude præclari, isti scilicet ista! ista adgressi sint, delinearint, construxerint? Altera, puto, illi manu gladium; scalprum altera molientes, Maurorum hinc acies fregerint; mûrorum hinc pinnas extruxerint.

Quantas illi intra seculum arces, oppida, quantas potuerint conlapsas urbes reficere; quantum rei agrariæ studere; quam aptas lanificii operas ad usum gentis tractare; quali vero in his omnibus industria, dexteritate, artificio uti consueverint, id unum argumento fuerit, solam sibi ad tantos sumtus LUSITANIAM suffecisse: nullius gentis, nullius exteræ manus ope usam, in summa rerum omnium copia redundâsse.

Jam sancta, quæ tum temporis erat, Religio-
nis facies; germana morum sinceritas, & candor;
veneranda legum majestas abs ipsis REGUM nostrorum
rum

(1) Nihil hic per hiperbolem dictum: Mediolanensis Basilica maior, Senensis, Pisana, aliæ, ut magni ab architectis fiant, nihil eis concedit pulcherrima illa a Joanne I. B. Virgini pro victoria consecrata. Templum vero Bethlemiticum Philippus II. Hispaniarum Rex ad ostium Tagi cum vidisset: nihil, inquit, in Escuriali peregrinus.

rum institutis accipito: Si quando enim ab armis vacare licuit, mos erat (quem morem Principes quoque VIRI ad REGIS exemplum tenuere) inter psalentes monachorum turmas otiari; jus fasque populis perpetuò dicere, ac Viris Consultissimis comitatos universam vicatim Lusitaniam peragrare; siquid seu mali grassaretur, seu boni usquam foret, præmio pœnave adficere; ubique, statim, ac omnibus æqui bônique consulere. Hæc indoles, hæc facies, hæc primæva gentis nostræ lex erat.

Quæ ego quidem cum plurima atque præclare a nostratibus gesta considero; institutionibus ad hæc omnia caruisse homines nostros non adsentior. Fuerint, opus est, artium atque disciplinarum scholæ, Institutores, præcepta. Ecquis enim fecisse eos, quæ nescierint, putet? aut quis tanta existimet, tamque præclara, casu, neque magno artis usu atque institutione constasse?

Quî enim absque mathési tot moles, tam apte, tam pulchra, tam ad artis amussim compositas extruxissent? Quî vero præter diligens naturæ studium (1) metallurgiam, atque ipsius usum tractassent?

A 2

Minii

(1) Naturæ studium appello non vanas, et ambiguas de Cosmogonia hypothèses; neque Peripateticas illas Arabum subtilitates, quæ ad communes vitæ usus, puta rem agrariam, vestiarum, metallurgicam, architectonicam, nauticam prorsus ineptæ sunt, ac inutiles: ut ut veteres et recentes sistematum fautores de ingeniosis sibi meditamentis plaudant: NATURÆ STUDIUM seu *Phisichen* voco theorias in primis *Zoologicas*, *Botanicas*, *metallurgicas*, *staticas* insuper, *hidrostaticas*, *tacticas*, alias, quæ iuvandis hominibus, et publicæ Rei felicitati inserviant.

Minii, aluminis, gossipii, orisæ, sacchari, & quæ multa nos modo è diffitis terrarum plagis advehimus; istorum illi omnium copiam & sibi et exteris quî parassent? Parasse enim illos ista, atque in summa rerum omnium ubertate vixisse annales temporum illorum tabulæ prodiderunt. (1)

Nec diu ista privatim. DIONISIO & ELISABETHA Augustis (proh aurea & nostrorum simillima tempora!) ab universis Regni Ordinibus de PUBLICO INSTITUENDO STUDIO supplicatum est: quo studio licitas omnes scientias Lusitani homines edocerentur. (2)

Provisum ad Sacerdotii institutionem de Regulis Ecclesiæ perdiscendis: ad magistratum vero disciplinam de Patriæ consuetudinibus, atque Regum legibus ad germanum ac Sanctum NATURÆ JUS expri-

(1) Lusitaniam ab Alphonsi I. temporibus ad Emmanuelis magni tempora in his studiis in dies profecisse, principio quidem monumenta ipsa testantur. Quot enim artes in usu habuisse homines illos oportet, qui parvo numero, ac tempore non satis longo tot arces, oppida, templa construxerint: tot classes pararint, tot exercitus; tot bella adversus conterminas in Europa et Africa feliciter inierint? De Sacchari et Orisæ cultura apud maiores nostros testatur ex veterum documento Bernardus de Brito: de ceteris passim alii memorant, è quorum numero legendi omnino sunt Nunes de Leão in Descriptione Lusitaniæ c. 14. Faria et Sousa in Epitome p. 2. c. 1.

(2) Dionisius Rex Lusitanorum potentissimus Conimbricæ primum, post hac Olisipone, iterum vero Conimbricæ studia constituit. Joannes I. Olisiponem denuo migrare fecit. Parabat ea iterum Conimbricæ constituere Alphonsus V. quod Optimi Regis decretum non nisi Joanne III. Rege perfectum est. Causa tot migrationum fuerat, ut pro rerum vicibus, inibi studia residerent, ubi a tumultu rerum urbanarum studiosi homines longius abscederent.

(1) exprimendis : tum ad sanitatem quoque hominum contuendam RES PHISICA tractari iussa , quæ ipsa Medica non imprudenter his temporibus putabatur. (2)

Rei Theologicæ S. Dominici , atque Francisci alumnis partes delatæ , monachis recens ab institutione sua sanctissimis. Ii autem formandæ , tuendæ , ac roborandæ inter Lusitanos Fidei curam susceperant , homines , qui sanctitate morum , simplicitate dogmatum , (3) sublimitate præceptionum ex Antonii Olisiponensis , & Ægidii Visensis disciplina profecerant. Hi quippe Dominicanis & Franciscanorum

B

rum

- (1) Jurisprudentia tum ad regulas ipsas seu constituta Principum memoriter ediscenda continebatur. Addebantur glossemata , ea tamen pauca numero et perbrevia ad obscuritates , si quæ forent , tollendas. Utinam simplex illa methodus revivisceret , ecquis enim tanta et tot volumina in quæ post modum Jus excrevit vel percurrere queat ? Cum ars longa sit , vita brevis et cet. Jus Civile Romanum vix ea tempestate innotescere apud Italos coeperat. Quamobrem Civilis eorum temporum Jurisprudentia ad præsertim Patrium pertinuit ; quod naturali partim lumine , partim consuetudinibus interpretabantur. Ista qui nosset , Rempublicam gerere , et officia , quæ opus erant , exercere tam probè noverant , quam sanctus æquitatis amor et sinceri maiorum nostrorum mores testantur. Profecto nunquam Romana Jurisprudentia castius in moribus Romanorum obtinuit , quam cum minus interpretibus licuit.
- (2) Medici tunc ut plurimum Empirici erant : frequentius autem Medicæ arti incubuere sub hæc tempora Hebrei et Arabes ; quod Asiam , et Africam perlustrantes medicinales herbas et id genus medicamina ex oblata occasione noscere , et ad nostrates perducere poterant. Sub Lusitanas autem expeditiones cum Africa , et Oriens nobis patuisset , non difficile et nos species illas medicaminum et cognovimus et ad Europam navigando perduximus. De cetero non spernendi ea tempestate Medici ex Arabum et Hebræorum numero fuere , qui inter Lusitanos nati , et commorati sunt.
- (3) Theologiam , nondum satis Thomistica et Scoti doctrina sub hæc tempora diffusa , vero similis est Dominicanos ex B. Ægidii Visensis tunc temporis Conimbricæ antecessoris disciplina ; similiter Franciscanos ex primitivis Ordinis alumnis qui apud Italos sub S. Antonii præceptionibus eruditi fuerant , primævam inter nos disputandi rationem tenuisse : scilicet textum simpliciter ediscere , ubi obscurus esset , breviter exponere , Scripturæ autem præsertim sanctæ vacare.

rum studiis Lusitani & ipsi doctissimi præluxere. Ut videris quali Theologiæ studio, quam pura methodo, quam sanctis Professoribus maiores nostri in doctrina Fidei nutriti sint.

Hic Vos ego, Auditores Optimi, ad ea mecum percurrenda studia, invisenda gimnasia, consulenda oracula, ad sanctam, veram, primævam Lusitanæ institutionis sapientiam inter nostrates restituendam invito. Ingredimini, si lubet, Sanctam Theologiæ Academiam à Viris ductam pœnitentiâ, oratione, vigiliis, ut sub initia præsertim fuere, confectis. Putas ne homines in subselliis manibus, pedibusque ferarum in modum bacchantes; putas ne videris rabido ac spumanti ore, ac tantum non pugnis quotquot proprius aderint, impetentes?

Aut vero sophistarum aulas ingressos ad eorum vos genus introisse creditis, qui adversarii tantum deprimendi impetu, sillogismum intorqueant? Et erit hæc sane Optima disputandi ratio, nisi quod, usu in naturam verso, sine rabie tandem (nescio quofato) (1) non sonat: aut equidem Probabilistarum
hic

(1) Methodum Sillogisticam, et scholæ subtilitates serius ad nos advectas fuisse postmodum commonstrabitur. Et quidem sillogismo nihil aptius est ad optimam disputationem: sed conjuncta dudum ei fuit vocum ambiguarum usurpatio, prurigo item nescio quæ fallendi adversarios et in casses sophismatibus obtentos involvendi; dein contentiosus quidam ardor qui assuetos ad clamores et motus inconditos, et frugi viro incongruos inducit. Quamobrem præferenda, ad tempus saltem, videtur maiorum nostrorum methodus, quam magistra omnes natura didicimus, videlicet obscura singula interrogandi; tum omnium, quæ acceptus, complexione facta, ultimum de re quavis iudicium fieri oportet.

hic magistros adesse censetis? Ita quippe genus hominum in primis pervicax appellari solet, qui omnia in dubium vertere; qui dubia postmodum pro veris accipere; qui nil veri, nil solidi aut meditando quærant, aut vero disputando sustineant.

Proh Deus immortalis! quales Viros, & quam diversos ab illis! Quam sanctâ isti pace, quam pio, quam intento animi & cordis intuitu in Sacrarum Scripturarum Oracula, in Patrum ac veterum, non distortam, non vanam, non ad fucum indoctis faciendum compositam; sed sanctam, puram, sinceram, germanissimam intelligentiam meditantur! Alumnos inspicite, quales sanctorum fuisse oportuit: quam illi sobrii, modesti! quanta in mutua inter se invicem interpellatione gravitas, tranquillitas, pax! Quam sunt omnes ad id, quod agitur, adtentissimi! Et Theologia quidem priscis Academiæ temporibus à reliquis scholis aliis sejunctim habebatur.

En illa alia ad ceteras scientiâs pertinentia gymnasia. Rem (1) Grammaticam ad vernaculi idiomatis emendationem, tum ad correctæ latinitatis stu-

B 2

dium

(1) Grammatica quo apud nos loco esset Dionisii temporibus phrasis statutorum Academiæ manifestat, minime absurda, et Bernardo de Brito Viro Cl. visa etiam perelegans. Ad Emmanuelis Magni tempora Grammatica usi sumus Itali hominis; tum Stephanus Cavalerius Vir Latini idiomatis callentissimus primus inter Hispanos et Lusitanos Grammaticam edidit luculentam quæ tipis Olisipone edita fuit anno Dñi 1516. Fuit hic Magister Resendii Viri Cl. nec temperare mihi possum quin Epigrammatis prælongi meminerim in calce libri appositi, quod ex tempore ab Emmanuelle Cavalerio recitatum fuisse scribitur. Dignum illud quidem est, quod Naso, si ex tempore recitaret, concineret. Nunc sane vix crediderim tam pulchre et latine aliquem ex tempore dicturum.

dium comparabant. Tum primum Pierides ad Mondæ fluentia cecinere, Giraldus Lusitanæ Poeseos præformator; (1) Dionysius item Rex musarum ipse quoque nostrarum prælusor: (2) Nec intacta Hebraici & Arabici sermonis rudimenta fuere; quod Mauris, & Hebreis edomitæ regionis incolis nedum pulsus, commercium Lusitanos homines ad vulgata illa idiomata perdiscenda cogebat.

Cogitandi vero artem quâ ratione maiores nostri pertractaverint; cogitata ipsa nos docent: nihil enim decretis eorum temporum, legibus, constitutis simplicius, nil uberius, nil masculo dicendi vigore castius. Statuta ipsa studiorum ac privilegia, quæ latinitate ab his temporibus donata præ manibus adhuc sunt, quanta sermonis elegantia nitent! quo sententiarum pondere! quanta jubendi prudentia ac majestate concepta! ut nihil propemodum de meliori in his sæculo desideres.

Porrò ad mathesim quod adtinet, Reges ipsi ac militares Viri profiteri consueverant. Dionysium sane Regem Sapientissimum de Tactice & militari arte non incitè (ut ea ferebant tempora) perscripisse cognovimus. Profecto qui, confirmata jam studiorum ratione, consecuti sunt Principes nihil habue-

(1) Dionysium Regem Lusitanæ carmina vernacule scripsisse historiographi nostri testantur.

(2) Erat itidem his temporibus Alphonsus Giraldus poeta non ineptus. Qui Prælium cecinit *do Salado*.

buerunt antiquius, quam ut Rem Mathematicam Regiam in primis sobolem, tum nobilitatem quoque Lusitanam edocerent. Id Joanne Primo Rege, elapso ab institutione studiorum sesquialtero nedum seculo, in Regiis Lusitaniæ Principibus Eduardo, subinde Rege, Petro, Ferdinando, & Alphonso V. Rege strenuo simul & sapientissimo perspectum est. (1)

Quo vero Te nomine appellem, HENRICE PRINCEPS AMPLISSIME? Tu sacras, & humanas literas impense diligens tuorum tecum subditorum corda ad altiora studia pertraxisti: Tu Regias tibi præstitas Olisipone Ædes ad habendos publici Studii cœtus donasti: Tu censu ea tempestate amplissimo Theologiæ Præceptores auxisti: Tu istum, quem modo de annua studiorum inauguratione conventum agimus, edicto perpetuo convocasti: sed minora ista sunt.

Tu Patriæ vere Parens Regiam Matheseos societatem, (2) Tu Nauticæ rei scholam clarissimam:

C

Tu

(1) Notius est quam ut hic oporteat testes adducere, quanta Lusitanorum Principum post Joannem I. studia fuerint, et quam impigre Mathesi et Nauticæ vacaverint. Illud tamen neququam omittendum Alphonsum Quintum de numero stellarum constellationis quæ *Cantis* dicitur, doctè commentatum esse.

(2) Henricus Visensis Dux et Lusitaniæ Infans non sine numine, ut ferunt, cum ad Artrabrum sececisset, Africam Occidentalem lustrari jussit. Societas ad id Lacobrigæ instituta, quæ quamvis ad corrogandas pro sumtu pecunias inita sit; tamen ad rem istius instituti peragendam Astronomiæ, Cosmographiæ, nauticæ, et Mathesis, ubi oporteret, universæ peritissimos quosque evocavit. Præerat his omnibus Henricus Princeps qui eò, quadraginta annorum studia convertit, Ferdinando item Principe in eandem cum eo spartam intento: atque ut erat Henricus explorandæ rerum naturæ cupidissimus, non parva ei studiorum pars fuit, adlatas in dies novas species observare, et causas et effecta perscrutari.

Tu quoque primus pulcherrimum naturæ studium, secessu ad Artrabum facto, quasi in totius specula Oceani conlocasti: Ibi vero homines quotquot in Lusitania reperibas ad præclara illa studia dexterimos tuis tuorumque sudoribus præformabas. Te auctore, huc illuc ad remotissimas mundi plagas scitissimus quisque pro sphæræ ambitu referando, metiendo, lustrando mittebatur. Quanta scilicet hinc universo terrarum Orbi bona sunt nata! Columnis, Te Duce, Herculeis ad fabulas amandatis, plus ultra Lusitanorum virtus excurrit: disrupta navigationis repagula: apertæ Orbis in immensum latentis januæ: reclusæ Fortunatarum, ac Hesperidum Beatæ olim creditæ regiones.

Tum quæ prodigia ad Regiam Henricianam Societatem adlata! Insulæ in dies enasci videbantur: Æthiopia Occidentalis univèrsa patuit; auro, gemmis, innumerisque onusta divitiis. Sol ipse ubi altissimus cœlo graditur, consumtis umbris, & æquat diei noctibus alter mortalibus à noto illo videbatur.

Quot interim & quam celebres Regiæ scientiarum societatis alumni! Perestellos taceo, Betancurtios, Vaseos, Camaras, Balartios, alios, quorum modo nomina Insularum, regionum, regnorumque nominibus commutata; ut Africæ novas adferunt appellationes, ita æternam hominibus gloriam peperere.

Unum

Unum ego præ ceteris fama celebratissimum nominabo VASCUM de Gama: quem Virum Mathematicæ, & Nauticæ peritissimum (Algarbiensi nempe in ora in ipsa Henrici domo adoleverat) (1) quem, inquam, Virum Emmanuel Rex Lusitaniæ Potentissimus ad Indicas perlustrandas oras emiserat. Quantus vir ille in Mathesi fuerit, quantus in Nautica! qui tot sirtes, tot maria, tot emensus pericula dimidium plusquam mundi habuimus, adinvenit. (2)

Erat ea tempestate Regia naturalium scientiarum societas, amisso Henrico Principe, sub Joannis II. Regis Sapientissimi Curis, nihilo quam prius fuerat minus, in Lusitania celebris. Præerat cætui amplissimo & vere Regio Ortizius Episcopus, membra vero longe celebriora Josephus Medicæ artis Professor, Rutericus, Covillanius, Seco, quorum præsertim opera Astrolabii, jubente, & adjuvan-

C 2

juvan-

-
- (1) Vascus de Gama cum octavum supra vicesimum annum impleset ad tantum opus ab Emmanuelle Rege destinatur anno Dñi 1497. a decessu Henrici Principis 35. Erat Vascus iste Stephani Filius qui Ferdinandi Principis administer fuerat. Ferdinando autem huic eadem cum Henrico domus, eadem studia fuere, quippe quem sibi Henricus adoptaverat. Quare Vascus etsi emortuo jam Henrico natus, domi apud Ferdinandum adoleverat, quæ eadem Henrici domus erat.
- (2) Joannes II. Lusitaniæ Rex, Henriciana Societate in Regiam translata, Ortizium Episcopum Virum in rebus mathematicis clarissimum cæteris præfecit sociis, quorum, si cupis elogia, apud Lusitanam Bibliothecam legas. Porro astrolabii inventus, quo tantum societas illa clarissima immortalis foret, nemo est, qui sociis Lusitanis invidet. Legendus tamen de his Petrus Maffei Rerum Indicarum lib. 1. pag. 7. antiquioris editionis.

juvante Rege inventum mirabile perfectum est. Emissi homines in Cosmographia peritissimi, qui Asiam (Indiam vero maxime) qui Arabiam, & Ætiopiam terrestri itinere perlustrarent, si quid in naturæ thesauris mirum; siquid in populorum sive moribus, sive armis insolens, id vero omne ad Regem, atque Regiam doctissimorum hominum societatem illam referrent. Si quos autem ad nauticam rem institui oportuerat, Henricianis proflusionibus, præclaræ illi nauticæ rei scholæ tradebantur. Quo factum est, ut Viri sequenti ævo clarissimi ad tantum postmodum terrâ marique laudem pervenerint.

Prodiit ex eorum numero immortalis ille Vir (Typhin ego appellem, cujus nomini fors invidit) cujus videlicet navigatione & inventu edoctus Americam aliena laude Columbus invenit. (1) Prodiere ad summam Lusitanorum gloriam Almeida, Paçicus, Albuquerque, Magellanus, Castrius; quorum quidam Vetustæ Henricianæ societatis germina fuere; ceteri vero qui ex eadem profluxerant disciplina. Hi porro quales & quanti in Tactica, Tor-
men-

(1) Vetus et nota historia est Columbum hominem Genuensem ad Insulam *a materia* dictam commigrasse; inibi vero pixides nauticas vel facere vel vendere consuevisse; accessisse autem ad hominem, navarchum (gens et nomen Columbus reticuit) sibi perfamiliarum qui eum domi apud Columbum decessisset, inventas a se plagas in charta nautica designatas reliquit, quibus usus Columbus Americam detexit. Gomara auctor Hispanus fere Coævus Lusitanum suspicatur fuisse: quod et ego existimo; nec enim alias pateret facile aditus exteris navigiis ad Novam Insulæ Coloniam: quod Lusitani semper vetare ab his exteris consueverint.

mentaria, Nautica, & Cosmographia fuerint, non ego mortales ipsos testes, aut encomiastas quæro. India ipsa loquatur: quod de se Albuquerqueius Emmanuelli olim Regi moribundus rescripserat.

Classes Turcarum loquantur, quæ gens invicta bello tum temporis habebatur, arte, nedum viribus tantum, demersæ, devictæ, dissipatæ: Persarum fortissima dudum pectora parvo numero, non parvo tamen militaris scientiæ usu sub jugum missa: loquantur arces tota Asia munitissimæ: propugnacula adamussim mathematicæ artis constructa: loquantur immensa marium, Regnorum, Insularum spatia per sex ferè leucarum millia ad oram maritimam domita; tum per vasta mediterranea conflustrata.

Quas vero tum naturæ species, quas divitias, infelix & nugis tunc inhærens Philosophia, quæ spectacula ad futura olim præclara studia comparabat! Populorum nempe mores, leges, ingenia, consuetudines: animalium quoque, plantarum, mineralium genera, usus, vires, ventorum periodi vicissitudines; sed & vorticum, sirtium, Euriporum, tempestatumque inauditum antiquis nomen ad Orbis universi institutionem in Lusitanorum chartis descripta sunt.

Viden, quantum paucorum hominum societas potuit, quos non ambitus honorum, non disputandi, atque adversarios deprimendi pruritus: non pin-

gues Sacerdotiorum spes, aut vero expectati Magistratum census amplissimi; sed publica regni utilitas, sed sancta Patriæ Caritas, atque ditissimus præ divitiarum omnium compendio, scientiarum in se ipsis fructus, pulchritudo, maiestas; non ad bella, non ad pugnas, ad sectas, rixasque verborum; sed ad quietam, amicam, sanctam scientiarum societatem ad Artrabri speculam illam continuit.

Inibi vero homines de totius Orbis felicitate benemerentissimi confessus sub Henrico Principe frequentes inire: siquid quisque sive experimento, sive studio explorasset, in commune conferre: tum commissam sibi quisque spartam adornare: Quis quid posset, opportune inquirere; posthac de adinventis apud ceteros in confesso omnes rationem reddere. Quæ cum ego mecum matura meditatione perpendo, Regiarum modo societatum, quæ Parisiis, Londini, Petropoli, Berolini, alibi tanto gentium illarum plausu celebrantur, exemplar in nostris atque prolusionem quandam intueor. Quid enim, cedo, aliud isti, quam quod Regiæ Henricianæ societatis membra fecerunt?

Fuere qui parem sibi laudem in reliquis etiam studiis promeriti sint; Theologi ex veteri maiorum nostrorum disciplina egregii Alphonsus Princeps, Portugallius, Paiva, Osorius, Casalius, a Martiribus, Oleaster, Pintus, Osorius alter, plures. Philo-

Iosophi Ludovicus Princeps, Maria utraque Emmanuelis filia, ac neptis, Joannes XXI. Pont. Max. (olim Petrus Hispanus dictus) ob summam Dialectices celebratissimus: Philologi summis hominibus componendi Resendius, Stadius, Goesius, Menætius, Vasconcellos: Historiographi Pina, Lopesius, Barrius, Nunius, Castanedi: Poetæ Miranda, Bernardius, Camonius, Lupus. Jurisprudentum specimen esto Patriarum sub Emmanuele Magno legum Codex; tanto ille æquitatis lumine comparatus, ut si gentium aliarum committas legibus, aut nulla in iis sint, quæ jam nostrates invideant; aut plura in nostris, externis etiam invidenda.

Oho Superûm fidem! quid ego monstri video? Ubinam modo hæc omnia? Quo tam ista repentino turbine difflata sunt? Quorsum tanta hominum nostrorum celebritas abiit, excessit, aufugit? Seculo namque XVI. vix dum medium prætergresso, nulla optimarum artium; nulla Matheseos; investigationum quoque naturalium nulla, nisi marcida quædam & intermorta veteris sapientiæ lipsana restabant.

Vertente autem in XVII. ævo tum vero squalere omnia, corrumpi, deturpari: tum vepribus cuncta, atque spinis obsita vastam in arce ipsa bonarum artium solitudinem minabantur. (1) Ma-

(1) Viros sane doctissimos Academiæ, Joanne III. Rege, præfectos fuisse nemo nisi effrons inficias erat: Verum Scientiarum methodus simplici qua utebantur nostrates postponenda fuerat: illa namque eristica et contentiosa disputandi ratione, tum inutilioribus omissis quæstionibus emendatio Scientiarum recens constat.

Mathesin vix unus alterve ex nova disciplina edocuit: paucissimi autem obscuratam dudum, atque ad militares & nauticos usus minime jam accomodatam dedicere. Disparuit viva illa Philosophia quæ Mathesi ipsi immixta, in conlustrandis toto orbe naturæ miraculis profecerat. (1) Emarcuit nauticæ rei vigor, quo ceteras longe alias gentes præcellimus.

Neque non perstitit in miserrimo ad ea tempora Conimbricensi studio Theologia, Jurisprudentia, & Ars, utcumque, medica; atque ut sunt Lusitanorum ingenia ad omne disputandi genus acerrima; perstitere ista quidem non sine magna in eo genere commendatione. Ast quantæ in pertractandis rebus vitiligationes, logomachia, nugæ! Vos ipsi nempe (nec est quod ego miseranda ista refricem) vidistis passim, risistis sæpe, persæpius deplorastis. Quorum quidem cum causas memini miserabiles, immane! quam ego totus in auctores ignesco.

Fuerant octo abinde seculis Parisienses in Gallia scholæ, fama quidem apud mortales vulgò laudatissimæ. Laudabant tamen qui eodem, quo homines malo laborabant. His vero hæc ratio studiorum

(1) Mathesis et Philosophia naturalis Viros doctissimos antecessores habuit; sed ad usum Scientiarum illarum non perinde opportunos. Hujusmodi quippe studia si a Viris militaribus, vel ab iis, qui nauticæ et naturæ in locis ipsis observandæ apti sint, removeantur; omnia ad steriles et jejunas theorias recident. Porro Viri ad sacra destinati, qui hæc tractarent?

rum fuit : Theologiam primum & Jurisprudentiam subtilibus in dies quæstionibus replere : Scripturam , PP. & Concilia ambiguis & ad omnia paratis vocabulis interpretari , etsi quidem adversarentur , eludere : Philosophia , & Medica ineptire ejusmodi amphibologiis assuetæ , nulli fere usui erant. Unum ceteris exemplar esto dissidium adversus Petrum Ramum subortum de Logicæ definitione , quod interpellata etiam Senatus Regii auctoritate , non nisi miselli illius sanguine conquievit. Næ : ferox nimis sillogismi furor ! Atque hæc pestis Salmanticam , Patavium , Bononiam , atque Academias ea tempestate plures infecerat.

Nos vero homines ad ea usque tempora felicissimi nugas illas nugarum sapientissima inscitia nescivimus , Realium , Nominalium , Integralium , Formalistarum pugnas , rixas , logomachias tanto scholarum pulvere , ac partium æstu nihil , nisi æternam mentibus confusionem adflantes. Nos , inquam , terque ; quaterque beati , qui sophismatum regionem , veluti Æoliam illam ventorum Patriam fugientes , chimerarum regna nescivimus. Quo enim tempore illi formalitatum umbras , ac præcisionum manes ac lemures insectabantur ; Curæ nos de Oceano perlustrando ; de Cœli metiendo spatio ; de Fide in barbaras ac semotas gentes adferenda , deque patefaciendo hominibus terrarum Orbe distinebant.

Fue-

Fuerunt summo Lusitaniæ malo infani Confules , qui JOANNI TERTIO Regi piiffimo obreperent ; atque ut erat ille fubditorum gloriæ cupidiffimus , hominem ad hæc in Lusitaniam evocanda monftra pellicerent ; magnificam porrò fpem de erudiendis ea ratione Lufitanorum populis fuggerentes.

Missi heu me ! at prorfus missi ex Lufitana gente duo fupra feptuaginta juvenes generofi , (quodque magis dolendum) utilioribus Patriæ ftudiis detracti , qui Parifiis Philofophiam , Theologiam , & Jurisprudentiam illam Eriſticam edicerent ; edoctam vero in Lufitaniam tanti ignaram mali perferrent : qui nos videlicet homines ad ea tempora fimplici atque germana Philofophia ufos fophiftarum lue illa inficerent , peffundarent , exterminarent.

Tum vero (nefas!) Lufitana gimnafia , antiqua illa & priſci moris methodo abrogata , furere viſa ſunt. Audire enim fuit domitores illos terrarum , emenſores Orbis , cœleftium , quâ late patent , tractuum veſtigatores ab uſu iſtorum deſinere , & veluti Herculem in Deianiræ , ita eos in ſophiſtices ſinu marceſſere : tum ſumma laterum vi de potentia materiæ , de formarum appetitu , de formis ipſis (an larvis ac ſpectris?) diu noctuque in Conimbri- cenſi gimnaſio diſputare. Quid ultra? ii medio tandem elapſo ſeculo fuimus , qui vix antiquæ olim Luſitanorum gloriæ meminerimus.

Evanuit a Theologorum ſcholis ſancta illa , &
maio-

maioribus nostris carissima Scripturarum meditatio: quanto autem Rei Ecclesiasticæ impendio, ii norunt qui ineptas, ne dicam stultas concionum fabulas audierunt. Itum in Patrum sententias a Lombardo collectas; seu magis obtorto collo ad scientiæ Mediæ & Phisicæ Prædeterminationis ambages, quas illi nunquam cogitavere, quanto æstu partium (Deus bone!) pertracti sunt. Periiit navigandi ardor, periire Nautica, Tactica, Cosmographica, pulcherrima nostratum studia; neque aliud nisi putidas illas materias, ac formas ubique evomere discebamus.

At Gallorum natio, quæ tantum in plagas nostras malum emiserat, de emendatione ipsi statim Disciplinarum seriò inter se cogitare: (1) Societatem Scientiarum, qualem nos sub Henrico olim Principe inieramus, obire: Mathesin, Nauticen, Commercii quoque & colendi agri studia celebrare. Amandata e vestigio vanissimarum ex Arabica Disciplina institutionum methodus, vel ad spectaculum & risum in angulo tolerata: Simplex, germana, & publicæ utilitati inserviens studiorum ratio prælata est.

Quanto autem hæc Reipublicæ compendio
fa-

(1) Societatum genus duplex: aliæ scientiis theoriâ tantum incumbunt ut Regia Parisiensis, Londinensis, aliæ: nonnullæ mixtim Commercio et his scientiis (cætu ad id hominum doctissimorum electo, quod consilium societatis appellat) vacare solent, quæ ad commercii, et nauticæ rem faciunt: hæc Hollandis, Danis alijs placere. Henricus ille noster ad artabarum initio prioris generis societatem instituit; postmodum Iacobrigæ secundi generis aliam.

facta, argumentum hoc esto; quod, cum hi nos ad hæc fere tempora fuisset, quales illi olim, a quibus malum accepimus, Galli; (1) jam modo isti emendato errore tanti sunt, quanti sub primæva illa nostra Disciplinarum sobrietate nos fuimus: videlicet Doctores hominum; terrarum domitores; maris Domini, Orbis qua latè patet emensores simul, & arbitri. Adeo verum est imperia nos armis tueri, arma vero ipsa recto disciplinarum usu moderari: quod si istæ conciderint, non diu tantæ superstes ruinæ summa Reipublicæ constabit.

Arripere statim præclaram studiorum rationem Angli, Regia societate inita; imitati Moschi; æmulatæ omnes propemodum (si nostram demas) nationes. Quod si mirere gentes, dum Lusitana quondam gloria viguit, vix non obscuras ad tantam subito laudem, atque potentiam conscendisse; id vero omne societas prætulit Scientiarum. Galli, Galli illi olim inani conatu Brasiliam pertentantes, ac parva nostratum manu depulsi, papæ! quibus illi modo classibus pervagantur maria, atque nova condunt

(1) Dominus de Regio, Vir Gallus, adde Oliveiram quendam Hollandum, gente et fide nostra ejurata (erat enim Lusitania oriundus) Lusitanis quasi mortalium ineptissimis obtreçant. At vero meminissent hi vellem, aurea maiorum nostrorum tempora: suorum vero non ita pridem ferrea. Qui enim ea tempestate Angli, Hollandi, Galli, ceteri, si ad maritimæ Potentiæ gloriam spectaveris? Si nos quidem modo inertes: at illi tum inertissimi. Quod si Themistocleum illud verum est (quod verum esse omnes fatentur) *tenere eos terram qui mare tenent*; vide quo illi loco erant, quo veteres Lusitani? Utinam modo iisdem artibus uteremur!

dunt imperia. Condidit, extulit, æquavit cœlo homines scientiarum societas.

Angli quoque, Dani, Gothi suis quondam contenti brumis quanta illi jam navium copia immensam illam Orientis, quam nos edomuimus oram, pernavigant, lustrant, exhauriunt! Societas hæc omnia scientiarum Anglis, Gothis, Danis concessit. Quid Moschi? gens non ita pridem lapidi, fungove similis? Unde illi in tantum subito ac tam potens imperium subvehuntur? Subvexit Petropolitana scientiarum societas.

Nos vero interim excordes ac præteritæ oblitæ gloriæ jaceremus, ni JOSEPHI PRIMI Lusitaniæ Regis imperiis ad novum antiqui nominis decus, nova studiorum ratione niteremur: nec tamen ei, nisi incipiendi laudem fatum concessit: tanta quippe MARIÆ ac PETRO Augustis gloria servabatur.

Hi vero novam studiorum formam institui vix dum cœptam, quanto, Deus immortalis! subditorum bono, quanto spei publicæ incremento ad summum gloriæ apicem evehere meditantur! Hi Matheseos, Philosophiæque alumnos beneficiis vere Regiis confoventes, vestrum omnium, adolescentes Optimi, ardorem, atque ingenium ad utilissima regno studia promovent, pelliciunt, nutricantur. Horum videlicet beneficio schola Olisipone nautica renata est, quibus postliminio studiis ad antiquam navigandi gloriam revehamur. Hi novum Lusitaniæ
Co-

Codicem molientes , summam Jurisprudentiæ arcem tenere vos monent.

Unum est atque id benefactorum erga Patriam, erga Conimbricensem Academiam maximum , quod de Piissimorum Principum caritate , atque in viros sapientes amore expectemus ; ut præformatam a JOSEPHO Rege Potentissimo , atque in novis Academiæ decretis (1) institutam , seu restitutam potius Regiam Henricianam societatem scientiarum exequi quantocius jubeant. Postulat Lusitana , imo Univerſa id Ecclesia quæ duos ei mundos debuit : postulat Orbis ipse terrarum , qui semetipſo per eam se maiorem invenit : postulat ipsa nostrum omnium Parens Lusitania , quam , tandiu , quo ad illa heroum societas vixit , vixisse & ipsam in imperio meminimus.

At vero hæc vestrum principio omnium , Adolescentes Optimi , cura esto. Noſtis egregiam initio

(1) Josephus I. Lusitanæ Rex Augustus præclaram in Academia Conimbricensi literariam Societatem constituit, statuens Congregationem Præceptorum Generalem ex Medica, Mathematica, et Philosophica Institutione factum iri: has vero munera, et officia societatibus id genus consueta præstare. Vide Academiæ Statuta parte III. Lib. 3. dos Cursos das Sciencias Mathematicas etc. Decreto de S. Magestade na fronte do Livro num. 7.

Hei por bem considerar as ditas tres profissoens de Naturalistas, Medicos, e Mathematicos em huma Congregaçam Geral, a qual tenha por instituto trabalhar no progresso, adiantamento, e perfeiçam das mesmas Sciencias DO MODO, COMO SE TEM PRATICADO NAS ACADEMIAS MAIS CELEBRES DA EUROPA, melhorando os conhecimentos adquiridos, e adquirindo outros de novo. . . . Conforme aos Estatutos que vaõ por mim prescritos na IV. parte.
 Quæ pars IV. desideratur et omnium votis a clementia Regum nostrorum promulganda adhuc expectatur.

tio HENRICI; præclaram insuper, quæ modo Parisiis viget, Londinensem quoque societatem Regiam privatorum studiis coaluisse: tum Reges Galliarum, Angliæ, ceteros præclara privatorum cœpta regia auctoritate probasse. (1) Nempe his artibus quæ non suæ sunt, sed nostræ jam fuerant, Gallos, Anglos, Danos, reliquos maris Dominos intuemur. Quibus modo classibus operitur mare, quibus modo Thallassiarchis tremescunt terræ, quibus modo imperiis subjiciuntur gentes, Opes hæ nostræ sunt, imperia atque divitiæ, quæ a Parentum nostrorum manibus exciderunt.

Rapuit non vis hostium; sed nostrorum inscitia: amisit, non militum, non Ducum infirmitas, sed imprudentia: non homines, non arma, non naves deerant, non ingenita Lusitanorum virtus: mascula illa, atque ad Patriæ utilitatem INSTITUTA, ut olim, corda defecerunt.

Heus, vos generosa Lusitanorum JUVENTUS, vos, inquam, renascentis Lusitaniæ spes, renisæque in pedes, atque surgentis e sepulcro Patriæ sustentaculum: PATRIAM, amabo, ipsam intuemini LUSI-

TA-

(1) Academia Linceorum Matheseos et Philosophiæ in Urbe a. D. 1603. e quorum Cætu Galileus J. B. Porta, alii.

Regia Academia Parisiensis instituta est anno D. 1656.

Suinfurtensis Societas in Germania a. 1652.

Regia Societas Britanica a. 1660.

Academia del Cimento apud Italos a. D. 1657.

Leopoldina Vindobonæ a. 1697.

Recentiores aliæ Petropolitana, Holmiæ, Berolini, Copenhagæ, Hispalensis, et hoc 1778. recens Instituta Neapolitana.

TANIAM illam Orbis quondam Domitricem, ac Dominam: nunc vero e profundis, quibus obruebatur, ignorantiae cineribus, palliescenti similem, nec firmo satis vestigio ad vos hucce pergentem. En ipsa protensis ad vos manibus: ad vestrum (infit) adulescentes Optimi, subsidium ægra dudum, & labans adhuc mater accurro. Vos, vos ego appello, inclita veterum Lusitanorum propago, heroum generosa soboles, quos nempe antiquæ meæ quondam virtutis atque potentiae instauratores expecto. Ubinam modo antiquum illud vestrum orbis ac cœli emetendi studium? Ubinam generosus abnavigandi ardor?

Num nam & vos Lusitani non estis? Lusitani ipsi quidem, at pauci numero, inquitis, neque viribus ad tanta impendia comparati. Næ: pauciores forsan, quam qui Alphonso Rege, & Arabas Lusitania pellere, & urbes, ac moles immortalitati condere, & regnum copia rerum omnium ditissimum excitare valuerunt? Nisi forte a maioribus degeneres, Lusitanorum nomen, non ingenium retinetis. INGENIO quidem (aitis) pares; at inopes modo, atque omnibus ad heroica illa quondam cœpta imparatissimi. Nunquid vero imparati magis, quam JOANNE PRIMO Rege, cum bello Hispanos, occidione Mauros, terrore cunctos inermes licet, & parva manu perculistis? Cum, inquam, HENRICO privatis opibus auspice, per immensa pelagi & terrarum spatia vagabamini?

LU-

LUSITANI iidem (sobolem agnosco meam)
 Vos estis qui orbem terrarum victoriis peragraftis ;
 qui virtute , opibus , sapientia mortales in univer-
 sum omnes in summam vestri admirationem rapuif-
 tis : inopes modo , impotes , imparatissimi , sed ab
 his artibus tantum , quibus illa majores vestri per-
 petrarunt.

At vero adsunt , qui vobis ea omnia disci-
 plinarum adiumenta parent , ornent , exhibeant ,
 REGES nimirum FIDELISSIMI MARIA & PETRUS AU-
 GUSTI. Adsunt Regiæ maiestatis ADMINISTRI , re-
 gio & ipsi sanguine , regiis moribus literarum bo-
 no invigilantes ; alter summo ingenio , labore ,
 studio 30 abhinc annos in rebus Mathematicis
 contritus : alter a primis statim unguiculis naturæ
 excultor atque observator acerrimus. Adest Vir Excel-
 lentissimus D. D. FRANCISCUS de LEMOS FARIA PEREI-
 RA COUTINHO , Urbis hujusce Designatus Præsul am-
 plissimus ; quem Virum de Cœlo in bonum Aca-
 demiæ lapsum , uti ejus modo Principem , ita ju-
 giter bonarum artium Parentem , Optimarum Fau-
 torem , omnium vero , si expediat , Præceptorem
 habetis uti zelo , ita sapientia laudatissimum.

Tot ergo auxiliis , tot exemplis , ac stimulis
 incitati quid hæretis ? quid moramini , Adolescen-
 tes Optimi ? antiqua illa demum studia capeffite :
 maiorum vestrorum vestigiis lubenter instate : Soli-
 dam inite Philosophiam , quæ colendis agris , quæ

artibus & commercio expoliendis insudet. Nauticen, nostra quondam regna, repetite: Tacticen, Architectonicen, Pirotechnicen mathematicis studiis expolite; istorum vero omnium erudita inter vos vicissim sodalitia conferite. His ego quondam artibus; his Gentes modo aliæ cultiores; his (si sapitis) vos quoque summa omnium laude regnabitis.

CONIMBRICÆ:

Ex Typographia ACADEMICO-REGIA,

Anno Domini M.DCCLXXVIII.

Cum facultate Regiæ Curie Censoriæ.

BRASILIANA DIGITAL

ORIENTAÇÕES PARA O USO

Esta é uma cópia digital de um documento (ou parte dele) que pertence a um dos acervos que participam do projeto BRASILIANA USP. Trata-se de uma referência, a mais fiel possível, a um documento original. Neste sentido, procuramos manter a integridade e a autenticidade da fonte, não realizando alterações no ambiente digital - com exceção de ajustes de cor, contraste e definição.

1. Você apenas deve utilizar esta obra para fins não comerciais. Os livros, textos e imagens que publicamos na Brasiliiana Digital são todos de domínio público, no entanto, é proibido o uso comercial das nossas imagens.

2. Atribuição. Quando utilizar este documento em outro contexto, você deve dar crédito ao autor (ou autores), à Brasiliiana Digital e ao acervo original, da forma como aparece na ficha catalográfica (metadados) do repositório digital. Pedimos que você não republique este conteúdo na rede mundial de computadores (internet) sem a nossa expressa autorização.

3. Direitos do autor. No Brasil, os direitos do autor são regulados pela Lei n.º 9.610, de 19 de Fevereiro de 1998. Os direitos do autor estão também respaldados na Convenção de Berna, de 1971. Sabemos das dificuldades existentes para a verificação se um obra realmente encontra-se em domínio público. Neste sentido, se você acreditar que algum documento publicado na Brasiliiana Digital esteja violando direitos autorais de tradução, versão, exibição, reprodução ou quaisquer outros, solicitamos que nos informe imediatamente (brasiliiana@usp.br).